

УДК: 338.48:640.4

JEL classification: L83, O44, Q01, Q22, Q56, F64

[https://doi.org/10.31891/dsim-2025-10\(43\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-10(43))

МОДЕРНІЗАЦІЯ ТУРИЗМУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ БЛАКИТНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ШЕПЕЛЕВА Ольга

доктор філософії з економіки,
доцент кафедри туристичного бізнесу та рекреації,
Одеський національний технологічний університет
<https://orcid.org/0000-0003-4128-2094>
shepelevaolga1313@gmail.com

БОГДАНОВ Олександр

доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри торговельного підприємства, товарознавства та управління бізнесом
Одеський національний технологічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-8505-3675>
skream1987@gmail.com

У статті досліджено потенціал блакитної економіки як нової парадигми сталого розвитку прибережних територій із акцентом на туристичний сектор. Концепція блакитної економіки включає не тільки вивчення впливу кліматичних та екологічних аспектів, вона також включає галузі, що пов'язані із традиційним використанням морських ресурсів: морський та прибережний туризм, рибальство, водні види спорту, транспорт, порти та логістика та інноваційні напрями (відновлювальна офшорна енергетика, аквакультура, морська біотехнологія та біорозвідка, глибоководний видобуток корисних копалин).

Туризм у контексті блакитної економіки охоплює різноманітні напрями, серед яких прибережний, морський, екологічний та еногастрономічний туризм.

Розглянуто ключові виклики та можливості інтеграції морського і прибережного туризму у стратегії сталого економічного зростання. Окреслено роль туризму як інструменту збереження водних екосистем, джерела зайнятості та соціального капіталу. Проаналізовано міжнародні практики та перспективи для України.

Ключові слова: блакитна економіка, сталий розвиток, прибережний туризм, морський туризм, екологічний менеджмент.

MODERNIZATION OF TOURISM THROUGH THE PRISM OF THE BLUE ECONOMY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

SHEPELEVA Olga, BOHDANOV Oleksandr

Odesa National University of Technology

The article explores the potential of the blue economy as a new paradigm for the sustainable development of coastal areas, focusing on the tourism sector.

Today, the blue economy is a strategically important area of the sustainable economy that actively prevents climate change and supports protecting and preserving the marine environment. The European Union defines the blue economy as a key benchmark for long-term development with efficient and rational use of water resources. It was on the initiative of the European Union that Ukraine joined the Black Sea Blue Economy Fund initiative, which aims to combat pollution in the Black Sea and the coastal zone.

The concept of the blue economy includes not only the study of the impact of climate and environmental aspects, but also includes industries associated with the traditional use of marine resources: marine and coastal tourism, fishing, water sports, transport, ports and logistics, and innovative areas (renewable offshore energy, aquaculture, marine biotechnology and bioprospecting, deep-sea mining).

Tourism in the context of the blue economy covers various areas, including coastal, marine, ecological, and enogastronomic tourism. These types of tourism have great potential for creating jobs, developing infrastructure, attracting investment, and improving the living standards of local communities. Of particular importance coastal tourism, which includes beach holidays, cruises, diving, wildlife watching, and other activities that directly depend on the health of the marine and coastal ecosystems. It is also a powerful source of income, jobs, and investment. According to the World Bank, tourism in coastal regions provides livelihoods for millions of people, especially in countries with long coastlines.

The key challenges and opportunities for integrating maritime and coastal tourism into sustainable economic growth strategies are considered. Tourism's role as a tool for preserving aquatic ecosystems, a source of employment, and social capital is outlined. International practices and prospects for Ukraine are analyzed.

Keywords: blue economy, sustainable development, coastal tourism, marine tourism, environmental management.

Стаття надійшла до редакції / Received 11.03.2025

Прийнята до друку / Accepted 11.04.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У XXI столітті зростає науковий та практичний інтерес до збереження та раціонального використання морських і прісноводних ресурсів. На цьому тлі формується концепція блакитної економіки (*blue economy*) - економічної моделі, яка передбачає сталий розвиток за рахунок екологічно збалансованого використання потенціалу океанів, морів, річок і озер.

Блакитна економіка являє собою комплексну концепцію, що спрямована на використання океанів та водних ресурсів не тільки для економічного, а й для екологічного та соціального розвитку. Вона охоплює питання управління океанами, стимулювання економічного зростання, а також збереження і охорону навколишнього середовища. Відповідно до заяви Програми ООН з охорони навколишнього середовища (UNEP) 2012 року, блакитна економіка є важливим інструментом у боротьбі зі зміною клімату, зокрема через підтримку низьковуглецевих технологій, таких як енергоефективне судноплавство та розвиток морської відновлювальної енергетики. Окрім цього, значну увагу вона приділяє сталому розвитку морського туризму, який орієнтований на збереження природних ресурсів і забезпечення їх сталого використання.

Згідно з визначенням Світового банку, блакитна економіка орієнтована на сталий розвиток через раціональне використання океанських ресурсів з метою забезпечення економічного зростання, покращення життєвих умов, створення нових робочих місць та підтримки здоров'я океанських екосистем. Всесвітній фонд дикої природи визначає блакитну економіку як економічну модель, що базується на сталому використанні морських ресурсів з метою досягнення соціальних та комерційних вигод для поточних та майбутніх поколінь. Ця модель сприяє забезпеченню продовольчої безпеки, боротьбі з бідністю, покращенню умов життя, створенню нових робочих місць, розвитку охорони здоров'я, забезпеченню безпеки, рівності та політичної стабільності. Водночас, блакитна економіка сприяє відновленню та підтримці біорізноманіття, продуктивності, стійкості та внутрішньої цінності морських екосистем, що є основою природного капіталу, на якому базується економічне процвітання держави. Модель також акцентує увагу на впровадженні чистих технологій, використанні відновлювальних джерел енергії та циркулярних матеріальних потоків, що забезпечують економічну і соціальну стабільність в довгостроковій перспективі, при цьому не перевищуючи екологічні межі планети [1].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у вивченні можливостей модернізації туристичної сфери через призму блакитної економіки як інструмента відновлення туризму з урахуванням основним принципів екологічної стійкості та ефективного використання рекреаційних морських прибережних ресурсів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасна блакитна економіка Європейського Союзу охоплює численні традиційні сектори, зокрема рибне господарство, аквакультуру, прибережний туризм, морський транспорт, портову діяльність і суднобудування, забезпечуючи 4,5 мільйона прямих робочих місць з річним оборотом, що перевищує 650 мільярдів євро. Перехід до сталих моделей виробництва у рамках блакитної економіки вимагає значних інвестицій в інноваційні технології, такі як енергія хвиль і припливів, вирощування водоростей, розвиток новітніх риболовних засобів та відновлення морських екосистем. Всі ці заходи сприятимуть створенню нових "зелених" робочих місць і розвитку сучасних бізнес-моделей [2].

Згідно з оцінкою Світового банку, концепція блакитної економіки набуває поширення в стратегічних документах малих острівних і прибережних держав.

Зокрема, в аналізі Світового банку зазначено, що з 84 проаналізованих звітів країн, 18 посилаються на блакитну економіку, хоча всі 84 згадують принаймні один морський сектор. Сім із 12 країн посилаються на блакитну економіку (у Карибському басейні, Індійському океані та Західній Африці). Між 2020 і 2023 роками, з розгортанням посиленої аналітики блакитної економіки, концепція її впровадження почала з'являтися в таких прибережних державах, як Албанія, Індонезія та Кенія, Арабська Республіка Єгипет, Бангладеш, Болгарія, Намібія. Панама. Концепція блакитної економіки згадується у п'яти доповідях країн про економічне становище, чотири з яких є малими острівними державами (Кабо-Верде, Коморські Острови, Маврикій та Сан-Томе і Принсіпі), а одна – прибережною державою (Албанія). Ці дані свідчать про зростаючу увагу до блакитної економіки як інструменту сталого розвитку в стратегічному плануванні малих острівних та прибережних країн [3].

Однією із ключевих цілей блакитної економіки є адаптація до наслідків зміни клімату та забезпечення сталого розвитку прибережних територій, що передбачає розвиток зеленої інфраструктури в прибережних районах, що включає захист узбережжя від ерозії та повеней. Одночасно із цими заходами важливим є збереження біорізноманіття та природних ландшафтів, що сприятиме не лише екологічній стабільності, а й принесе вигоди туристичному бізнесу та місцевій економіці. Ці інтегровані підходи підтримуватимуть довгострокове процвітання прибережних регіонів і забезпечать їх стійкість до змін клімату.

Якщо аналізувати розвиток та підтримку блакитної економіки серед європейських країн, то згідно Європейської зеленої угоди Європейська Комісія спільно з Групою Європейського інвестиційного банку, до

складу якої входять Європейський інвестиційний банк та Європейський інвестиційний фонд, посилюють взаємодію задля підтримки сталої блакитної економіки. Передбачено тісну співпрацю з країнами-членами ЄС з метою усунення наявних фінансових бар'єрів, зниження рівня забруднення морського середовища, а також стимулювання інвестицій у блакитні інновації та розвиток блакитної біоекономіки [4].

Туризм є найбільшою економічною галуззю світу. За даними Всесвітньої ради подорожей і туризму (WTTC), на його частку припадає 10% світового ВВП. Він створює нові робочі місця, сприяє розвитку підприємництва та стимулює інвестиції в напрямки [5].

Туризм у контексті блакитної економіки охоплює різноманітні напрями, серед яких прибережний, морський, екологічний та еногастрономічний туризм. Ці види туризму мають великий потенціал для створення робочих місць, розвитку інфраструктури, залучення інвестицій і підвищення рівня життя місцевих громад.

Особливе значення має прибережний туризм, що включає відпочинок на пляжах, круїзи, дайвінг, спостереження за дикою природою та інші види активностей, які безпосередньо залежать від здоров'я морських та прибережних екосистем, це потужне джерело доходів, робочих місць та інвестицій. За даними Світового банку, туризм у прибережних регіонах забезпечує мільйони людей засобами до існування, особливо в країнах з великими береговими лініями.

Оскільки туризм має безпосередній вплив на природу, важливо забезпечити його сталий розвиток через інвестиції у зелену інфраструктуру та впровадження екологічних стандартів. Завдяки туризму зростає інтерес до охорони природних морських територій, таких як заповідники, національні парки та рифи.

Розвиток зеленої інфраструктури, включаючи створення морських заповідників, екологічних зон для туризму, розвиток відновлювальних джерел енергії та використання сучасних екотехнологій, є важливим елементом сталого розвитку туризму. Одним з перспективних напрямів є екологічний туризм, який дозволяє поєднати економічні інтереси з екологічною відповідальністю. Перехід до сталого туризму також передбачає зміщення акценту на місцеві ініціативи та малий бізнес, що дозволить створити умови для розвитку туризму, що відповідає вимогам сучасності, не шкодячи екосистемам.

Попри значний потенціал, туризм у блакитній економіці стикається з рядом викликів. Одним із основних є негативний вплив туризму на навколишнє середовище, включаючи забруднення, деградацію узбереж та руйнування морських екосистем. Зокрема, масовий туризм може призвести до перевантаження природних ресурсів, погіршення якості води та збільшення викидів вуглецю.

Для подолання цих проблем необхідно впроваджувати сталий екологічний менеджмент, який передбачає контроль за екологічним впливом туристичних потоків, збереження біорізноманіття та відновлення екосистем.

Іншим викликом є сезонність туризму, що створює економічну залежність регіонів від певних періодів року, що може призвести до втрати доходів і стабільності для місцевих громад в міжсезоння. Для вирішення цієї проблеми важливо розвивати цілорічні туристичні продукти, які базуються на унікальних природних та культурних особливостях кожного регіону.

Одним із прикладів негативного впливу масового туризму є затока Майя на островах Пхі-Пхі в Таїланді. Надмірна кількість туристів призвела до значного пошкодження коралових рифів та знищення морського життя. Внаслідок масового туризму, екосистеми цієї природної території зазнали серйозної деградації. Іншим прикладом є центральноамериканські острови Роатан (Гондурас) та Бокас-дель-Торо (Панама). Колись багаті морським життям регіони тепер знаходяться під загрозою втрати своїх природних середовищ та погіршення екологічної ситуації через надмірне туристичне навантаження.

В Австралії, наприклад, у політичних міркуваннях щодо блакитної економіки домінують традиційно визнані видобувні галузі, такі як гірничодобувна промисловість та аквакультура, а також нові технології, такі як виробництво енергії. На відміну від стратегічних політичних заяв Європейського Союзу, в Австралії практично не визнається різноманітна економіка, що генерується завдяки туризму та відпочинку в океанічних місцях, а також важлива роль, яку цей вид діяльності може відігравати в розвитку управління океаном, як це спостерігається в таких місцях, як Бар'єрний риф та багато малих острівних дестинацій. Дослідницький центр «блакитної економіки» при уряді Австралії має сорок чотири партнери, які роблять свій внесок у «можливості для розвитку блакитної економіки». Жоден з цих партнерів не пов'язаний з туризмом, дозволянням і рекреацією, а дослідницькі програми центру зосереджені виключно на морській інженерії та технологіях; морепродуктах і морській продукції; морських системах відновлюваної енергетики, навколишньому середовищу та екосистемах, а також сталому розвитку морських територій. І це незважаючи на важливість туристичного сектору для австралійської економіки: австралійські пляжі та Бар'єрний риф посідають два з трьох найпопулярніших туристичних напрямків - сімдесят відсотків міжнародних відвідувачів, за повідомленнями, насолоджуються водними та прибережними враженнями, а Австралія посідає перше місце за кількістю морської дикої природи, віддалених і розвинених прибережних пляжів та водних об'єктів [6].

Програма сталого розвитку України до 2030 року охоплює основні складові для розвитку блакитної економіки, а Причорноморський регіон країни має потужний потенціал для організації та розвитку морського, прибережного та екологічного туризму. Це свідчить про перспективи розвитку блакитної економіки в Україні, яка у майбутньому може стати однією із провідних галузей економічної діяльності країни в цілому.

В Україні вже розпочато процес впровадження концепції блакитної економіки та орієнтація на сталий розвиток морських та прибережних секторів як важливих складових національної економіки. Так, громадська спілка «Морський кластер України» активно підтримує засади блакитної економіки та бере участь у реалізації міжнародного проєкту 4BIZ – Boosting the Blue Economy in the Black Sea Region, спрямованого на стимулювання розвитку співпраці у таких галузях, як рибальство та аквакультура, прибережний і морський туризм, а також морський транспорт. Серед учасників проєкту – підприємство-член спілки Marine Design Engineering Mykolayiv (MDEM), яке здійснює активну участь у впровадженні ініціатив, зокрема в поширенні (дисемінації) отриманих результатів серед зацікавлених сторін [7].

Прибережна зона Північно-Західного Причорномор'я належить до Причорноморського економічного регіону та характеризується вигідним економіко-географічним розташуванням. Регіон вирізняється збалансованим розвитком промисловості та сільського господарства, при цьому домінуючою залишається промислова сфера, частка якої у формуванні сукупного суспільного продукту перевищує 50 %. Територія, яка охоплює Одеську, Миколаївську та Херсонську області, є індустріально розвиненою, а промисловість становить важливу складову економіки регіону. Також спостерігається високий рівень розвитку аграрного, паливно-енергетичного, транспортного та рекреаційного секторів. Екологічна ситуація прибережної зони формується під впливом специфічних природно-ресурсних, антропогенних та господарських чинників.

Завдяки географічному положенню, природно-кліматичним умовам, наявності численних історико-культурних, архітектурних, природних пам'яток, розвинених транспортних комунікацій, за кількістю туристичних підприємств та курортно-оздоровчих закладів регіон прибережної зони займають провідне місце в Україні. Наявність об'єктів санаторно-курортного, оздоровчого та туристично-рекреаційного призначення з відповідною інфраструктурою дають змогу щорічно задовольняти туристичні, рекреаційні та оздоровчі потреби декілька мільйонів українських, а також іноземних споживачів, що свідчить про високий рекреаційно-туристичний потенціал прибережної зони [8].

Для забезпечення сталого розвитку блакитного туризму в Україні нами було запропоновано ряд ключових заходів у вигляді схеми, Рис 1.

1. Розвиток екологічної інфраструктури, а саме створення та підтримка мережі морських і прибережних заповідників, формування екологічно сталих туристичних об'єктів, які мінімізують вплив на природні екосистеми та сприяють збереженню природних ресурсів.

2. Інтеграція сталих практик у туристичну діяльність - впровадження принципів сталого розвитку в управлінні туристичними підприємствами, що включають використання відновлювальних джерел енергії, зменшення викидів забруднювачів, ефективне управління відходами.

3. Охорона та відновлення морських екосистем - протидія ерозії прибережних територій, реалізація програм, спрямованих на збереження біорізноманіття у морських і прибережних зонах.

4. Проведення освітніх програм та підвищення екологічної обізнаності - організація просвітницької роботи серед туристів і місцевих громад для формування уявлення про важливість збереження природних ресурсів та сталого використання прибережних територій.

5. Підтримка місцевих ініціатив і розвитку малого бізнесу - стимулювання місцевих підприємців до розробки екологічних турпродуктів, формування екотуристичних маршрутів, сприяння розвитку бізнесу, що базується на сталому використанні природних ресурсів.

6. Розробка нормативно-правової бази - створення законодавчих ініціатив, що регулюють туристичну діяльність в прибережних зонах, забезпечуючи охорону природних ресурсів та мінімізацію їх деградації.

7. Цифрові рішення для моніторингу потоків туристів та управління навантаженням на території.

8. Партнерство між владою, бізнесом та місцевими громадами.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Туризм у системі блакитної економіки має величезний потенціал для сталого розвитку прибережних та морських регіонів. Однак для реалізації цього потенціалу необхідно подолати ряд викликів, таких як екологічні проблеми та сезонність. Залучення інвестицій в інноваційні екологічні технології, розвиток зелених туристичних продуктів та посилення управлінських заходів допоможуть забезпечити сталий розвиток цього сектора і створити економічну та екологічну стабільність для майбутніх поколінь.

Україна має потужний потенціал у сфері блакитного туризму - узбережжя Чорного й Азовського морів, дельти річок, лимани, озера. Інвестиції у стійкі туристичні проєкти можуть сприяти економічному відновленню прибережних регіонів та формуванню нової екосвідомої культури відпочинку. На жаль військова агресія з боку Росії затримує розвиток блакитного туризму в Україні.

Рис. 1. Ключові заходи для забезпечення сталого розвитку блакитного туризму

Література

1. Mistri, P., & Mistry, A. K. (2023). Blue Economy: A Sustainable Development Paradigm. *Sustainable Roadmap Development Strategies in India: Paving the Way for a Better Future* (pp. 58–70). <https://doi.org/10.31674/book.2023srdsi006>
2. Ігнатенко, О. (н.д.). Блакитна економіка – новий підхід до стійкого розвитку. <https://www.dossier.org.ua/news/blue-economy/>
3. World Bank Group. (н.д.). *Articulation of the blue economy by the World Bank*. <https://ieg.worldbankgroup.org/evaluations/making-waves/chapter-2-world-banks-articulation-blue-economy>
4. European Commission. (2021). *Європейська зелена угода: розвиток сталої блакитної економіки в Європейському Союзі*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2341
5. World Travel & Tourism Council. (н.д.). *Travel & Tourism Economic Impact Research (EIR)*. <https://wttc.org/research/economic-impact>
6. Picken, F. (2023). Tourism and the blue economy. *Tourism Geographies*. <https://doi.org/10.1080/14616688.2023.2291821>
7. Ukrainian Maritime Cluster. (2023). *Морський Кластер України продовжує дисемінацію проекту 4BIZ*. <https://maritimeukraine.com/23-08-2023/>
8. Сафранов, Т. А., Чугай, А. В., & Берлінський, М. А. (2017). *Стан і якість природного середовища прибережної зони Північно-Західного Причорномор'я: монографія* (За ред. Т. А. Сафранова, А. В. Чугая). Харків: ФОП Панов А. М.
9. Lagodiienko, V., Sarkisian, H., Dobrianska, N., Krupitsa, I., Bairachna, O., & Shepeleva, O. (2022). Green tourism as a component of sustainable development of the region. *Management Theory and Studies for Rural*

10. Саркісян, Г., Шепелева, О., & Крупица, І. (2023). Розробка моделі інфраструктурного розвитку винного туризму України. У *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України: Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 162–172). Дніпро: Середняк Т. К.
11. Шепелева, О. В. (2023). Структура механізму управління туристською привабливістю територій. У *Збірник тез доповідей факультетської науково-практичної конференції докторантів, аспірантів, молодих вчених і студентів «Диджиталізація (цифровізація) суспільства: інституційні, економічні, соціально-психологічні та правові аспекти»* (с. 82–84). Харків: Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця.
12. Лагодієнко, В. В., Богданов, О. О., & Попкова, С. О. (2022). Розвиток підприємництва в умовах глобалізації економіки. *Економічний простір*, (178), 60–64.

References

1. Mistri, P., & Mistry, A. K. (2023). Blue economy: A sustainable development paradigm. In *Sustainable Roadmap Development Strategies in India: Paving the Way for a Better Future* (pp. 58–70). <https://doi.org/10.31674/book.2023srdsi006>
2. Ihnatenko, O. (n.d.). Blakytna ekonomika – novyi pidkhid do stiikoho rozvytku [Blue economy – a new approach to sustainable development]. *Dossier.org.ua*. <https://www.dossier.org.ua/news/blue-economy/>
3. World Bank Group. (n.d.). Articulation of the blue economy by the World Bank. <https://ieg.worldbankgroup.org/evaluations/making-waves/chapter-2-world-banks-articulation-blue-economy>
4. European Commission. (2021). *Yevropeiska zelena uhoda: rozvytok staloi blakytnoi ekonomiky v Yevropeis'komu Soiuzi [European Green Deal: Developing a sustainable blue economy in the EU]*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2341
5. World Travel & Tourism Council. (n.d.). *Travel & tourism economic impact research (EIR)*. <https://wttc.org/research/economic-impact>
6. Picken, F. (2023). Tourism and the blue economy. *Tourism Geographies*. <https://doi.org/10.1080/14616688.2023.2291821>
7. Ukrainian Maritime Cluster. (2023). Morskyi Klaster Ukrainy prodovzhuie dyseminatsiiu proiektu 4BIZ [Ukrainian Maritime Cluster continues dissemination of 4BIZ project]. <https://maritimeukraine.com/23-08-2023/>
8. Safranov, T. A., & Chuhai, A. V. (Eds.). (2017). *Stan i yakist' pryrodnoho seredovyscha pryberezhnoi zony Pivnichno-Zakhidnoho Prychornomor'ia [State and quality of the natural environment in the coastal zone of the Northwestern Black Sea region]*. Kharkiv: FOP Panov A. M.
9. Lagodiienko, V., Sarkisian, H., Dobrianska, N., Krupitsa, I., Bairachna, O., & Shepeleva, O. (2022). Green tourism as a component of sustainable development of the region. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 44(3), 254–262. <https://doi.org/10.15544/mts.2022.26>
10. Sarkisian, H., Shepeleva, O., & Krupitsa, I. (2023). Rozrobka modeli infrastrukturalnogo rozvytku vynnoho turyzmu Ukrainy [Development of the infrastructure model for wine tourism in Ukraine]. In *Teoretychni i prykladni napriamky rozvytku turyzmu ta rekreatsii v rehionakh Ukrainy: Materialy IX Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii* (pp. 162–172). Dnipro: Seredniak T. K.
11. Shepeleva, O. V. (2023). Struktura mekhanizmu upravlinnia turyzmykoiu pryvablyvistiu terytorii [Structure of the mechanism for managing territorial tourism attractiveness]. In *Dydzhytalizatsiia suspilstva: instytutsiini, ekonomichni, sotsial'no-psykhologichni ta pravovi aspekty: zb. tez dopovidei fakultetskoii konferentsii* (pp. 82–84). Kharkiv: Kharkiv National University of Economics named after Semen Kuznets.
12. Lagodiienko, V. V., Bohdanov, O. O., & Popkova, S. O. (2022). Rozvytok pidpriemnytstva v umovakh hlobalizatsii ekonomiky [Entrepreneurship development in the conditions of economic globalization]. *Ekonomichniyi prostir – Economic Space*, (178), 60–64.